

Сім'я як психологічний чинник формування та розвитку особистості

Бастикайтес А. М.

*магістрантка кафедри психології ННП,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: nikora2906@yahoo.com*

Васильченко О. М.

*доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: olgavm@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-2502-8072*

Сім'я посідає перше місце серед різних чинників, які здійснюють виховний вплив на формування особистості дитини. Вказується на прямий зв'язок сім'ї та особистісних якостей дитини, адже саме у родині починаються процеси духовно-культурного самоусвідомлення дитини, її соціальної, національної, статевої і особистісної ідентифікації і самовизначення.

Сім'я може існувати в різних формах і виконувати різні функції. Якщо поглянути на концепт «сім'я» з позиції функцій, то репродуктивну (відтворювання населення), можна вважати пріоритетною. Далі слід виокремити виховну, господарсько-побутову, економічну, первинного соціального контролю, духовного спілкування, дозвілля, емоційну, сексуально-еротичну [3, с. 12]. Разом з тим, необхідно зупинитися й на головній складовій сім'ї-турботі, яка є невід'ємною на шляху до гомеостазу. Так, О. Васильченко виокремлює чотири складові процесу турботи: небайдужість, увага, прийняття буття іншої людини й радість від стосунків [2, с. 42].

Сім'я формує внутрішній психічний світ людини, її неповторну індивідуальність. У процесі близьких взаємин із матір'ю, батьком, братами, сестрами, дідусями, бабусями та іншими родичами у дитини з перших днів життя формується структура її особистості [5, с. 110]. Таким чином, за переконанням Н. Берегової, «формування особистості здійснюється в процесі взаємодії з людьми, у спілкуванні та спільній діяльності. Успіх процесу формування особистості дитини залежить від соціальної ситуації розвитку, виховання в сім'ї та закладах освіти, системи взаємин з дітьми і дорослими» [1, с. 11].

Так, від народження до одного року триває немовлячий вік, який закладає фундамент «базової довіри до світу». Якщо дитина на цьому віковому етапі зазнала травматизації в сім'ї, (смерть матері, відмова матері від дитини, швидкий вихід матері на роботу, розлучення батьків і страждання матері через це і т. ін.), результатом розвитку стане «психотичний тип особистості», який відзначається пасивністю, абулією, схильністю до різних адикцій, позиція жертви тощо.

Віковий етап від одного до трьох років у дитячій психології має назву «ранній вік» і характеризується комплексом «Я сам», коли в особистості закладаються основи самостійності та відповідальності. Якщо дитина була травмована у цей період (до попередніх подій може додаватися насильство), то результатом розвитку стає «межовий (прикордонний стан психіки)», що має такі прояви в житті: інфантилізм, пустослів'я, безвідповідальність, хитрість, легковажність, схильність до суїцидальної поведінки тощо.

У свою чергу віковий етап від 3 до 6 (7) років, який називають дошкільним дитинством, характеризується втратою безпосередності, появою самоконтролю,

позицією школяра, а новоутвореннями віку є совість, сором і вина. Найбільшу травматизацію на цьому етапі завдають батьки і вчителі, які мимоволі порівнюють і оцінюють здібності, нахили, вчинки дітей. Звідси «невротичний тип особистості», який відзначається комплексами, страхами, тривожністю, і атрофованою відповідальністю. Така людина в дорослому житті не вмє давати собі право на помилку, все контролює і зовсім не здатна розслабитися.

Таким чином, сім'я-це мікрочинник, який має винятковий вплив на формування особистості та соціалізацію дитини. Особливістю соціалізації дитини в сім'ї є те, що знаходячись в «атмосфері любові», кожна дитина розширює діапазон власних можливостей. Здорову психіку дитини можна і необхідно формувати в атмосфері любові, взаємоповаги, взаєморозуміння, довіри та підтримки. Постійне ж негативне ставлення до дитини, нетактовна поведінка батьків, безсистемність та непослідовність вимог старших можуть травмувати душу дитини, призвести до негативних емоційних переживань. У такій ситуації дитина може взагалі відмовитися від опанування соціальних норм і діяльності, яка не приносить їй успіху. Таким чином відбувається психологічна ізоляція (дезадаптація) дитини в учнівському колективі чи в сім'ї та припиняється дотримання норм поведінки [4, с. 33].

У книзі «Уламки дитячих травм» Д. Джексон доводить, що не всі дитячі травми і спогади лікує час, саме тому дитяча біографія стає біологією дорослої людини. Водночас авторка резюмує: «ми дивовижним чином зцілюємося в присутності того, хто вірить в наше світло, навіть коли ми блукаємо у власній темряві» [4].

Висновки. Таким чином, повноцінна сім'я, в якій змалку шанується особистість-це неодмінний атрибут щасливого дитинства і юності що відображає моральну позицію всіх членів сім'ї. Отже, сім'я-це «тиха гавань» для людини в складних життєвих обставинах. І вона має бути здоровим, міцним колективом однодумців, які люблять, розуміють і підтримують одне одного, забезпечують умови для формування і максимально повної самореалізації особистості дитини.

Список використаних джерел

1. Берегова Н., Федорчук П. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2020. Випуск 6. С. 10-15.
2. Васильченко О. М. Концепт сім'я в постнекласичній психології. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Психологічні науки. 2012. Вип. 9. Т. 2. С. 38-42.
3. Горецька О. В. Психологія сім'ї : навчальний посібник для студентів спеціальності «Практична психологія», «Початкова освіта» / Олена Горецька, Наталя Сердюк. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2017. 216 с.
4. Джексон Донна Наказава. Осколки детских травм. Почему мы боеем и как это остановить. Киев. «Форс». 2019, 336 с.
5. Мороз Р. А. Батьківська любов як основа виховання і саморозвитку особистості. Актуальні проблеми практичної психології. Збірник наукових праць. Херсон. 2019. С 107-111.